

Noa Noa – az illatok szigetén

Vatai Éva

Tahiti

Tahiti a sok-sok apró szigetből álló Óceániai Szigetvilág legismertebb tagja. A 118 sziget alkotta Francia Polinézia része, amely Franciaország tengeren túli területe. Itt mindenki beszél franciául. Persze – nyelvtanári fülnek döbbenetesen – de mégiscsak franciául.

Távolinak tűnik – 20.000 km –, de vannak kulturális referenciáink: rögtön beugrik a Bounty, Gauguin és a virágfüzérés tahiti nők, a kannibalizmus, a moruroai atomkísérletek, a vanília, Jacques Brel...

Színház = öröm + ünnep

Minden, amit a sziget kultúrájában színháznak nevezhetünk, összefügg rítussal, ünnepel, életörömmel. Hajdanán a szentként tisztelt *arioik*, Oro isten leszármazottjai, akiknek az emberek zenével, táncsal való szórakoztatása volt a feladata, kiváltságos helyet foglaltak el a polinéz társadalomban. A szórakozás most is életük központi motívuma – a művészet is ezt szolgálja. A tahitik mindent a szabad ég alatt ünnepelnek. A sokistenű vallásukhoz kapcsolódó legrégebbi keletű kultikus ünnepeik helyszíne a *marae*, amely lépcsőformában lerakott vulkáni kövekből áll, kis melléképületekből, ahol a szent hajót tartották, s egy másiktól, ahol a varázslók a rituális tetoválást, beavatást végezték. (Én a Moorea szigetén levő Afareaitu és a Tahiti Nuin levő Papenoo maraét láttam. Ez utóbbit kagyló- és virágfüzérékkel frissen díszítve.) Rituálék során – amelyhez hajdanán gyakran emberáldozat is kapcsolódott – nem viseltek maszkot, viszont gazdagon kifestették vagy tetováltatták arcukat és egyéb testrészeit.

Mostanában a hódítók és misszionáriusok által pogánynak bélyegzett és betiltott rituálék lassan újraélednek, épp úgy, mint az 1819 és 1895 között teljes egészében betiltott, s illegálisan táncolt maori táncok. Nagy szerepe van ebben a turizmusnak is: sokan azért zárandokolnak a szigetre, hogy a látványos, egzotikus tahiti táncokkal megismerkedjenek. Sok a tánciskola – úton-útfélen kínálják a tahiti táncoktatást kicsiknek, nagyoknak, helyieknek, turistáknak. A tahiti tánc – akárcsak a tetoválás – olyan művészi kifejezésforma, amelynek segítségével évszázadokon keresztül átmentették a helyiek legendáit. A mozdulatok, lépések erősen kódoltak – a beavatatlanok csak esztétikus és erotikus mozdulatsorokat látnak bennük. De – akárcsak az indiai táncok – történet-hordozók, narratívák, és mindemellett igen látványosak. A tahiti táncoknak öt fő alapfajtája van: *otea*, *aparima*, *hivinai*, *paoa*, *tűztánc*. A *hivinai* körtánc, amellyel az angol tengerészeket utánozzák. Az *otea* a legrégebbi tahiti férfítáncból kialakult látványos, csoportos tánc, amelyet manapság már vegyes csoportok is táncolnak. Az *aparima* igen közel áll a pantomimhoz: az énekelt szöveget a kezek és a karok táncá kíséri. A táncosok realista módon fejezik ki a történetet. A *tűztánc* látványos férfi-zsonglőrködés dobzenére, égő fákllyakkal.

A legizgalmasabb az iskolai oktatásban is helyet kapó *paoa*, amelyben szöveg, tánc és zene is jelen van, s megjelenik – nagy hangsúlyt kapva – a ritmikus és verbális improvizáció. A férfiakból és nőkből álló kar félkört alkot. Középen egy férfi legendát mesél, a kar tagjai pedig válaszolnak kérdéseire, bekapcsolódnak a mesélésbe, két kezükkel ritmikusan ütve combjukat. Kizárólag ütős hangszerek kísérik. A történet illusztrációjára egy táncospár jelenik meg olykor-olykor, s az *otea* egyszerűsített lépéseire improvizál. A *paoa* kulcsmotívuma a szólista és a kar improvizáción alapuló összmunkája.

Ezek a táncok – azon kívül, hogy némelyik hatékony turistacsalogató – gyakran megjelennek a sokszor több napig is eltartó családi vagy vallási ünnepeken.

Színház és oktatás Tahitin

A Lycée Taaone nem az egyetlen középiskola Polinéziában, ahol középiskolások színjátszanak. Viszont az egyetlen, ahol *option lourde* (magas óraszámú, érettségire felkészítő fakultáció) a színház (nem *drama*!), amelynek három éven keresztül tartó tanulása után érettségit tesznek a fiatalok. Nem sokan, csupán az intézmény tanulóinak 5%-a, de ez már kiemelkedő eredmény egy olyan szigeten, ahol a színház Európában szokásos formája meg sem honosodott.

A középiskola két színháztanára közül az egyik Anna Rubia, aki olasz-spanyol származású, és 18 évesen lett francia állampolgár.

– *Pár évvel az után, hogy megkaptad az állampolgárságot, messzire mentél az anyaországtól.*

– *Ez egy aránylag rövid időn belül lezajló történet. Modern irodalom szakot végeztem, s mellette színész lettem. Fiatal koromban több társulatban játszottam, többször is dolgoztam Ariane Mnouchkine-nal, akitől nagyon sokat tanultam a maszkos munkáról. Ez meghatározó élmény volt számomra. Haboztam, me-*

lyik irányba folytatódjon tovább a szakmai életem. Aztán az utóbbi években a francia oktatási rendszerben az adminisztrációban dolgozók elbocsátása miatt egyre nagyobb hangsúlyt kapott a tanári papírmunka. A diákokkal emberi kapcsolatot kialakítani a rengeteg adminisztráció miatt szinte lehetetlenné vált. Aztán irodalmat kezdtem oktatni egy bordeaux-i középiskolában. Észrevettem, hogy irodalomtanárként szívesebben tanítom a színházról szóló fejezeteket. Nyilvánvalóvá vált, hogy nagyon vonz a színház, ellenben taszít a száraz, lélektelen tanári munka. Elkezdtem színházi témájú rádióműsort csinálni, újságírással foglalkozni. Jól csináltam, egy ideig teljes volt az életem. Aztán változtatni akartam a helyszínen, s át-helyezésemet kértem Polinéziába. Három éve vagyok itt. Még van egy évem, de a négyéves ciklus hosszabbítását kértem – talán így még két évig itt maradhatok. Remélem, ez alatt még sokat tehetek a színházi oktatásért.

– *Mit találtál itt, amikor megérkeztél?*

– Egy teljesen új rendszert, a francia oktatási rendszer tahiti változatát. Ebbe bele kellett illeszkednem. Találtam egy dinamikus, mindenre nyitott népet, egy jó középiskolát, amely vevő volt arra, amihez én értek. Emlékszem, az elején még egy jó kis színházi fesztivál is létezett. Azóta már nincs meg az a tanári csapat, akikkel néha összejártunk, akikkel ötleteket cseréltünk. És nincs semmilyen szakmai érdekvédelmi szervezet. De Tahitin a színházra nevelésnek és a színháznak is nagyon kicsi a tere.

– *Igazából nincs is olyan, amit mi Európában színháznak neveznénk.*

– Valóban. Nekem a bordeaux-i pezsgő színházi élet után nagyon nehéz volt megszokni az itteni színház-talanságot. De hogy megértsük, miért nincs az, ami nálunk van, ismernünk kell az itt lakókat. Ez a nép a nevetésre született. A színház kimerül a café-théâtre-okban és a boulevard-színházban. Az emberek nevetni és mulatni akarnak a színházban is. Ha a tanítás során felbukkan a tragédia fogalma, újra és újra el kell magyarázni nekik – ők csak pozitívan tudnak gondolkodni, boldog véggel.

– *Érdekes ez a színház-talanság, hiszen a táncuk, zenéjük erősen improvizatív.*

– Igen, a vérükben vannak a táncok és a *paoo*. Imádnak játszani, improvizálni. És nagyon nagy kedvvel vetik bele magukat az új dolgokba.

– *Ezeket figyelembe véve milyenek a fiatalok, akikkel dolgozol? Különböznek-e az anyaország fiataljaitól?*

– Hihetetlen színészi teljesítményekre képesek. De ezt ők nem tudják – s az elején én sem mértem föl jól. Kezdetben egy *popaa* (fehér ember) előtt nagyon szégyellősek, kéretik magukat. Aztán széles gesztusokkal, élénk mimikával elkezdi túljátszani a szerepeket. Nagyon nehéz a tekintetüket megfékezni, mintha mindent szemmel és szemöldökkel akarnának kifejezni.⁹ Feltűnően jó a memóriájuk, nagyon könnyen tanulnak szöveget. A Polinézia távoli szigeteiről jövő fiatalok kiejtésén sokat kell csiszolni, erős akcentussal beszélnek. Kárára van a színházi munkának az, hogy legtöbbjük – európai értelemben – nagyon megbízhatatlan: nincs időérzékük, s gyakran elfelejtik a megbeszélte találkozókat. Néha *fiu* állapotban vannak, akkor nem lehet velük mit kezdeni. Én több-kevesebb sikerrel próbálom őket leszoktatni erről. Sajnos a gimnázium után teljesen kicsúszik a színház az életükből, mert nincs lehetőség a folytatásra. Egyszerűen nincs színházi szak a felsőoktatásban. A mostani 16 fős osztályomból mindössze egy fiatal folytatja majd a színházat egy most alakuló helyi csoportban.

– *De most még vár rájuk az érettségi. Milyen formában zajlik a vizsga nálatok?*

– A francia oktatási rendszer része vagyunk, tehát minden annak megfelelően zajlik. Először is az érettségizőknek egész évben vezetniük kell egy munkanaplót. A próbákról, a haladásukról, a látott darabokról. Az ötvenoldalny munka előlapja egy motivációs levél: miért választották a színházat, s mit jelent nekik a színház? Díszlet- és jelmezterveket, ábrákat, fényképeket is beilleszthetnek: Mindenképpen fontos az, hogy a színházi élményeket személyes megvilágításba helyezték. Azt várjuk tőlük, hogy a saját, színházzal kapcsolatos érzelmeikről írjanak személyes megközelítésben. Arról, hogy mit csináltunk egész évben, s ettől mi változott bennük. A szóbeli vizsgán ezzel a naplóval kapcsolatban kapnak kérdéseket. A második feladat egy mű esszészerű megközelítése: ebben az évben Corneille, Marivaux és Lagarce darabjai vannak terítéken. A közös bennük, hogy mindegyikben megjelenik a „színház a színházban”. A gyakorlati vizsga során a kötelező művekből választott egy-egy jelenetet kell bemutatniuk zsűri előtt.

– *Remélem, nem maradsz magadra ebben a nagy-nagy munkában!*

---

⁹ Az igent általában nem mondják ki, hanem kikerekedett szemmel, magasra húzott szemöldökkel jelzik helyeslésüket.

– Szerencsére – ha nem is sokan – vannak mások is, akik fontosnak tartják a színházra nevelést. Egy ma már nyugdíjas kolleganómmal, Françoise-zal márciusban egy kurzust szerveztünk tahiti tanárok részére. Ősszel meg kell ismételnünk, akkora sikere volt. Arról szólt, hogyan lehetne becsempészni a színházat az oktatásba. Nagy segítségünkre van Guillaume Gay, a papeetei kultúrház igazgatója. Minden évben ott van Avignonban, hogy meghívhassa a legjobb off előadásokat. Persze csak egy-két szereplőset, mert az ideutazás nagyon sok pénzt emészt fel. Így aztán megadatik a diákjaimnak, hogy 5-6 erős előadást lássanak az év folyamán. A francia oktatási törvények lehetővé teszik, hogy szakmabeli segítségét igényeljük évente 40 órában. Én mindig kihasználom ezt a lehetőséget, s meghívok egy rendezőt, hogy valaki kívülről is lássa a készülő darabot. Egy kollegám épp azon fáradozik, hogy négyfős társulatot hozzon létre itteni fiatalokból. Keményen dolgozunk azon, hogy benépesítsük ezt a színházatlan teret.

– *Ha más oldalról nézzük, lehet, hogy csak amolyan európai kultúr-misszionáriusok vagyunk – megvan nekik a maguk színháza! A maguk alkotta formákkal, tartalommal. Kitartást és sikert kívánok az előtted álló években, és sok örömet a fiatalokkal való munkádban!*

– Köszönöm.

Menekülés a civilizációból – sorsok, témák, történetek drámaórákhoz

Paul

Szétzilált családi élete, művészi kudarcai elől menekülő férfi a szigeten keres otthont. Kezdetben kiválóan beilleszkedik az itteni életbe. „*Meztelen talpam hozzászokott a talajhoz, majdnem mindig meztelen testem nem féli már a napot, apránként kimegy belőlem a civilizáció, és elkezdek egyszerűen gondolkodni.*” – írja naplójában.¹⁰

Megtalálja a boldogságot, a művészi inspirációt, újra dolgozni kezd. „*Hogy újat alkosson az ember, viszsza kell mennie a forráshoz, az emberiség gyerekkorához.*”¹¹

Vahinét (asszony, feleség) talál magának, házat épít fából, bambuszból, pálmalevélből.

A háta mögött hagyott civilizáció nagy ellensége lesz: látja az európaiakból jövő megvetést és dolyföt, amivel a franciák – magukat magasabb rendűnek gondolván – a bennszülöttek sorsába beleavatkoznak. Többször összeütközésbe kerül az egyházzal, amely a bennszülötteket megfosztotta szokásaiktól, hitüktől – tilos a meztelenség, a tetoválás, az ősi rítusok – s a festőnek is megtiltják a meztelen modellek festését. Az egyház európai normákat akar bevezetni a sziget mindennapjaiba is. Paul viszont művészi inspirációját épp ebből a különös „vadságból” nyeri. Igazságérzetéből fakadó hévvel védi az őslakosokat – akik nem kérnek az ő védelméből, mert tudják, csak még nagyobb bajba kerülnek miatta.

Betegen, nyomorúságban, senkihez sem tartozva hal meg egy távoli szigeten. Ha még ma is élne, az egyik leggazdagabb és leghíresebb festő lenne.

Carmen

Fiatal nő, férjes, két gyereke van: történetünk, vagyis a hajóút idején az egyik nyolc, a másik négy éves. Diplomáciai testületek környezetvédelmi tanácsadója. Súlyos, nyomasztó gyermekora volt, még ma sem tud szabadulni emlékeitől: hat testvér, szeretetlen, hideg léggör, családi tragédiák sora. Munkája kapcsán hosszú ideig Afrikában tartózkodott – legtovább Kenyában –, ahol szintén hatalmába kerítette a reménytelenség. „*Van-e értelme az életnek, ha le kell mondanod arról a hitről, hogy jobbá teheted a világot?*” – írta naplójába akkoriban.

A férjének már régóta volt egy álma, s Carmen elhatározza, hogy segít a megvalósításában. Mindenüket pénzzé teszik, vesznek egy kis hajót, s nekivágnak a világ körbehajózásának. Indulás előtt az apja felelőtlen örültnek bélyegzi őket, kitagadja lányát, s azt mondja, ha meghal, a lánya lesz a felelős, mert megfosztotta őt unokáitól.

Két éve hajóznak: Földközi-tenger, Baleár-szigetek, Dél-Amerika, Húsvét-szigetek, Polinézia. Néha megállnak, kisebb-nagyobb pihenőkre. A kislány a hajón tanul meg rendesen járni, a nagyobbik gyerek távoktatással végzi az iskolát – kitűnő eredménnyel.

Ha úton vannak, férjével felváltva virrasztanak a kormánynál, akár a tengerészek. Tartanak a kalózoktól, a tengeren lebegő konténerektől. Carmen minden reggel egy órát úszik – nem fél a cápáktól, pedig gyakran találkozik eggyel-eggyel – majd egy órát jógázik. A legszebbek az életében azok a meghitt esték, amikor kifekszenek a fedélzetre, nézik a csillagos eget, s mesélnek, énekelnek egymásnak.

Egy nap apja haláláról kap hírt.

¹⁰ Paul Gauguin: Noa Noa (Gallimard 1974, ford. a cikk írója)

¹¹ i. m.

Éppen hazafelé tart: három napos repülőút áll előtte, magányban, gyötrő gondolatok közepette.

Denise

Történetünk idején 54 éves. Végzettségét tekintve festő és textiltervező. Annak idején jól menő cégeknek dolgozott Barcelonában, Párizsban, Marseille-ben. Fiatal korában rengeteg pénzt keresett és sokat utazott. Megismerkedett egy férfival, egymásba szerettek. Született egy fiuk, s elhatározták: nem hagyják maguk mellett elszaladni az életet! Nem engedik, hogy a rohanás megölje az élet örömeit. Tahiti szigetén telepedtek le. Néhány év múlva kapcsolatuk tönkrement, szétköltöztek. Denise megbetegedett, nem tudott tovább festeni, úgy fáj a háta. A megrendeléseket sorban le kellett mondania. Kibérel egy szegényes kunyhót a tengerparton. Nincs benne áram, folyóvíz. Azóta a helyi szegények életét éli: megtanulta szokásait, nyelvüket. Fia felnőtt, Amerikában telepedett le. Hívja Denise-t, lakjon nála. De ő nemet mond. Estéknént, míg le nem száll a sűrű, sötét polinéziai éjszaka, a hajdanán magával hozott könyveket olvasgatja. Úgy érzi, a világ minden kincséért sem hagyná el ezt a szigetet.

Az ölbeli játékok mint a művészeti nevelés csírái

Jakabosné Kovács Judit¹

Az ölbeli játékok, amelyeket a pedagógia bizalmi játékoknak hív, képesek olyan érzelmi közeget teremteni, amelyben az egymásra figyelés, a szeretet kifejezése, az anya és a gyermek közötti metakommunikáció fokozottan jelen van, és a kicsik testi-lelki fejlődését szolgálja. Ezek közt megtalálhatjuk a höcögtetőket, lovagoltatókat, tenyeresdiket, csiklandozókat, arccirógatókat, vonatozókat, táncoltatókat, hintáztatókat, dögönyözőket, és még sorolhatnám. Használatuk a hétköznapi életben segítik a gyermekeket anyanyelvük elsajátításában, és ezek egyben a korai zenei és érzelmi nevelés alapkövei is.

Jellegzetes felépítésük és „csak rád figyelek” hangulatuk van. Várakozásteli pillanatok, amelyek csattanóval, örömteli végkifejlettel zárulnak (paskolással, csiklandozással, dögönyözéssel, lecsúszással, magasságra repüléssel...). Fontos, hogy sose maradjon el a csattanó, és elég időt szánjunk az ismétlésre. Így még jobban átélhetik a gyermekek ezeket az önfeledt perceket, és a hatás sem marad el. (Sajnos felgyorsult világunk hozadékaként sokszor hivatalos baba-mama foglalkozásvezetők is csak ledarálva, egymás után csak kétszer ismételve játsszák ezeket a mozgással kísért mondókákat – ilyenkor épp a lényeg veszhet el.) Jó, ha belevarázsoljuk magunkat lassuljunk, gyorsuljunk, színezzük a hangunkkal, hol mélyen, hol magasan, újra és újra!

A közös mondókázás és éneklés nemcsak a beszédértést, ritmusérzéklet, mozgáskoordinációt fejleszti. Segíti a világ megismerését, és számos áttételes hatása van a személyiségfejlődésre és az értelmi képességek alakulására. Ami talán még fontosabb, hogy szoros érzelmi kapcsolatot eredményez gyermek és szülő között. Ezek olyan páratlan pillanatok, amikor megérintjük, megöleljük, cirógatjuk gyermekünket a kezünkkel, és bizony a hangunkkal is körülöleljük. A testközelség, testkontaktus, az élet első éveiben amúgy is nagy szereppel bír, s ha a testi igényeket az első három évben nem sikerül kielégíteni, az űr maradandó lehet.

Ezek az első játékformák, amelyeket a még beszélni sem tudó gyerekekkel is játszhatunk, pár hónapos kortól akár nagyóvodás korig. Ezeket a kétszemélyes játékokat a pedagógia kapcsolatteremtő játékoknak is hívja.

Az érzelmi intelligencián túl az értelmi fejlődést is segíthetjük mondókázással. Hiszen a kisgyermek nemcsak zenei anyanyelvét tudja elsajátítani népi rigmusok, és ölbeli játékok nyomán, hanem észrevétel nélkül fejleszti anyanyelvi képességeit, szókincsét, beszédértését, beszédészlelését, hallását, kifejezőkészségét, memóriáját, bővíti ismereteit a világról, és mindez kihat a mozgásfejlődésre is.

Vázlatosan összefoglalom, hogy egy egyszerű, átéléssel eljátszott ölbeli játék milyen fejlesztő hatással bír, és milyen áttételes hatásai vannak a testi-lelki fejlődés különböző területeire:

- többszoros ismeretszerzés, a gyermek egyszerre látja, hallja és érzi a mondókát
- anya-gyermek kapcsolat erősítése, önfeledt percek, szemtől szembe, a szerepek közelítése, kicsiből lesz nagy – egy magasságba kerül gyermek és a felnőtt, testközelség, érintés

¹ Jakabosné Kovács Judit, három gyermekes családanya, drámapedagógus, a Mazsola Játsszó és a Manócska Muzsika foglalkozásvezetője (www.mazsolajatszoz.hu).